افغانستان

دوه پېړۍ او دوه امپراتورۍ

ذکریا ملاتړ

۱۳۹۴ لمریز کال

افغانستان؛

دوه پېړۍ او دوه امپراتورۍ

لیکوال:

ذکریا ملاتړ

۱۳۹۴ل کال

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: افغانستان؛ دوه پېړۍ او دوه امپراتورۍ

لیکـــوال: ذکریا ملاتړ

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنگي څانگه

وېــبپــاڼه: www.melitahrik.com

ډیزایـنگر: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۴۳)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترځ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

سریزه

افغانستان د اسیا د لويي وچې په زړه کې یو داسې هېواد دی، چې د خپل خاص جغرافیوي او ستراتیژیک موقعیت له کبله د تاریخ په اوږدو کې د خارجي تیري کوونکو له خوا د هند د نیمې وچې د نیولو او ساتلو په عرض، تر سختو بریدونو او چپاوونو لاندې راغلی دی.

د هخامنشیانو، یونانیانو، عربانو، چنګیزیانو، مغلانو او انګریزانو څخه نیولې بیا تر روسانو پورې هېڅ یو خارجي ځواک په دې نه دی توانیدلی، چې د افغانستان څخه فاتح او بریالي ستانه شي.

د ایو ځرګند حقیقت دی چې د افغانستان مجاهد او قهرمان ولس په تش لاس د ایمان او غیرت په زور د نولسمې او شلمې پېړۍ په دوران کې د وخت دوه لویو استعماري امپراتواریو ته تاریخي او شرمناکه ماته ورکړیده.

د افغانانو په دې تاریخي بریو باندې د ګڼو افغاني لیکوالو او تاریخ څېړنکو له خوا په مختلفو وختونو کې زیاتې څېړنې تر سره شوې دي چې زه یې په دې لیکنه کې یوازې نچوړ جاج او پرتله وړاندې کوم.

څرنګه چې د انګریزانو د لومړي تیري (۱۸۳۹م.) څخه بیا د روسانو تر مسقیم پوځي تیري (۱۳۵۸ هـ. ش.) ترمنځ تقریباً یو سلو پنځوس کلونو تیرشوي وو مګر دغو دواړو پوځي ځواکونو د افغانستان د نیولو او بیا ماتې په برخه کې په یو ډول سرنوشت باندې اخته شوي دي.

زه د خپلې پورتنۍ خبرې د پخلي له پاره لومړی د دې دواړو ځواکونو د څو مشترکو کارونو او ټکو یادونه کوم، او ورسته یې بیا تفصیل رواړم.

۱- انګرېزانو ارزو درلوده چې د خپلې امپراتورۍ سرحدونه د افغانستان شمال او غرب خواته پراخه کړي.

روسانو هم غوښتل چې د خپلې امپراتورۍ سرحدونه د جنوب او شرق په لور پراخه کړي.

دواړو ځواکونو د دې موخو د سرته رسولو له پاره د افغانستان نیول او ساتل ضرور ګڼل.

۲- انګرېزانو هغه وخت د افغانانو د سرتاسري پاڅون پر اساس ماته وخوړه او روسانو هم د افغانانو د یو سرتاسري پاڅون په نتیجه کې ماته وخوړه.

۳- انګرېزانو د خپل پوځي تیري په وخت کې د افغانانو د تیر ایستلو له پاره یو فراري سدوزايي سردار شاه شجاع له ځان سره د خپلو لښکریانو په سر کې را روان کړی و او روسانو هم د خپل مستقیم پوځي تیري تر شا یو شړل شوی ګوډاګی ببرک کارمل د خپلو لښکریانو د لکۍ پسې تړلی و.

۴- انګریزانو د خپل تیري په لومړیو ورځو کې ځانونه د افغانانو مېلمانه بلل، مګر کله چې د افغانستان په ستراتیژیکو سیمو کې یې خپلې لښکرې ځای په ځای کړې، نو بیا یې ځانونه مېلمانه نه، بلکې حاکمان او واکداران بلل.

روسانو هم په لومړیو ورځو کې داسې ویل چې مونږ د کابل رژیم په خوښه او بلنه راغلي یو، کله چې افغانستان کې خارجي لاس وهنه بنده شي نو خپل پوځیان به د افغانستان څخه وباسو، مګر کله چې هغوی هم خپل پوځیان په ټول افغانستان کې ځای په ځای کړل، نو بیا یې داسې بهانه جوړه کړه چې زمونږ د خاورې جنوبي سرحدات د غربي هېوادونو تر خطر او ګواښ لاندې دي تر هغه پورې چې د غربیانو دا ګواښ موجود وي مونږ به دلته مېشت یو.

۵- کله چې شاه شجاع د عام دربار کولو څخه لیرې شو، نو د انګریزي پوځیانو له خوا محاصره او د یو بندي په شکل ساتل کېده او د امیر دوست محمد خان په بیا راتګ یې ډارولو.

روسانو هم د ببرک کارمل په کور باندې پیره کوله او د حفیظ الله امین د طرفدارانو له خوا یې د وژلو ویره ورته په زړه کې اچولې وه.

۶- د یو کره او تائید شوي راپور پر اساس د انګریزي او روسي ښکیلاک ګرو دواړو پوځي ځواکونو په افغانستان کې پنځوس زره پوځیان وژل شوي دي.

۷- د وخت دواړو سترو ځواکونو خپل پوځیان د افغانستان څخه په یو ساړه او غمجن ژمي کې ایستلي او ډېر په بد حالت اخته شوي دي. د پورتنۍ لنډې څرګندونې څخه وروسته به بې ځایه نه وي چې دا پېښې په تفصیل سره وڅېړو یعنی لومړی د انګریزانو پوځي یرغل (۱۹۳۹م) او بیا د روسانو پوځي یرغل (۱۳۵۸هـ-ش.) د تاریخي حقایقو په رڼا کې وڅېړو. ترڅو د افغانستان د مېړني او مجاهد ولس کارنامې او یادګارنه د تل له پاره د تاریخ په زرینو پاڼو کې ژوندي وساتل شي.

لومړی څپرکی

پر افغانستان باندې د انګرېزانو لومړی پوځي تېری (۱۹۳۹ م.)

کله چې په نولسمه پېړۍ کې انګریزان په دې تمه او هڅه کې شول چې د خپلې امپراتورۍ سرحدونه د امو سیند تر حوزې پورې پراخه کړي او د هند د نیمې وچې د ساتلو له پاره د

روسانو د پرمختګ مخه ډب کړي، نو په دې موخه يې پر افغانستان باندې يرغل يو لازمي عمل وګاڼه.

هماغه و چې (۵۴۱۵۰) پوځيان يې په عصري وسلو سره سمبال د افغانستان د نيولو له پاره را مارش کړل.

انګريزانو داسې پرېکړه وکړه چې ټول پوځيان به د خيبر د تاريخي درې له لارې د جلال آباد له خوا نه په لنډه لار په کابل باندې خيژوي.

مګر د سيکانو واکدار رنجيت سنګ د خپلې ويرې او ډار له کبله د دې کار سره مخالفت ښکاره کړ. انګريزان مجبور شول چې د اوږدې لارې نه خپل پوځيان د سند د رودخانې په امتداد د ښکارپور څخه تير کړي او د بلوچستان د بولان درې څخه د کندهار په لور حرکت وکړي.

په (۱۸۳۹ م) کال د جنوري په شلمه د سند سيند غاړې ته ورسيدل په درياب يې پل وتاړه او په ښکارپور کې د شاه شجاع د لښکرو سره يو ځای شول.

په دې وخت کې د هند د وایسرای لارډ اکلند له خوا یو تکړه انګریزي سیاسي کارکوونکی مکناټن د شاه شجاع سره د سفیر او فوق العاده استازي په توګه ټاکل شوی و.

د افغانستان خلک چې دا وخت د داخلي ګډوډیو او ناراميو څخه پوزې ته راغلي وو د یو داسې حکومت او پاچا په لټه کې وو چې فقط په هېواد کې سوله او امن راولي او بس.

انګریزانو د وخت نه په ګټې اخستلو سره د شاه شجاه په پلوۍ له پخوا نه په سلګونو اعلامیې خپرې کړې وې، چې په افغانستان کې د تاج او تخت رښتنی وارث د احمد شاه بابا لمسی شاه شجاع دی؟ کله چې نوموړی د چارو واګې ترلاسه کړی نو د ټولو مامورینو او محلي خانانو په معاشونو او جایګیرونو کې به پوره زیاتوالی راشي...

لنډه دا چې انګریزانو د شاه شجاع د پاچا کېدو له پاره له مخکې نه ډېر زیات زیار ایستلی و، تر څو نوموړی افغانانو ته د یو ګران او محبوب پاچا په توګه معرفي کړي. او خپل ځانونه د هغه سره د څو ورځو مېلمانه وښیي.

کله چې شاه شجاع د انګریزي پوځیانو په مټ او مرسته د بولان د تاریخي درې له لارې د کندهار ښار ته ورسید نو انګریزانو د شاه شجاع تاج پوښۍ په مراسمو کې خپل بیرغونه د پاچا د رسم تعظیم له پاره نیم ځوړند نیولي وو، او پاچا یې د (۱۰۱) توپو په ویشتلو سره په تخت کښیناو.

په دې وخت کې د زرګونو افغانانو په وړاندې (مکناټن) او جنرال (کین) د شاه شجاع په حضور کې د احترام مراسم په ځای کړل.

همدا شان ورته مراسم د شاه شجاع د زوی شهزاده (تیمور) له پاره په پېښور کې هم تر سره شول. انګریزانو تر دې نېټې وروسته دوه میاشتې کندهار کې تیرې کړې تر دوو میاشتو وروسته یې په کلات او غزني حمله وکړه - که څه هم انګریزانو ته په دې حمله کې زیات تلفات ورسیدل خو بیا هم غزنی ونیول شو.

کله چې امیر دوست محمد خان د غزني د نیولو څخه خبر شو نو سمدستي یې خپل ورور نواب عبدالجبارخان د مکناټن د ملاقات له پاره هلته ولیږلو.

مګر مکناټن د نواب د لیدلو څخه ډډه وکړه او د هغه ټولې غوښتنې یې رد کړې.

امیر دوست محمد خان د زیاتې مایوسۍ له امله خپله ټوله اردو او پوځ یوازې پریښود، بامیان او خلم ته وتښتید او له هغه ځایه د خپلو زامنو او وریرونو سره یو ځای د بخارا په لور لاړ.

د غزني تر نیولو وروسته انګریزانو د شاه شجاع سره یوځای د کابل په لور حرکت وکړ.

په (۱۸۳۹ م.) کال د اګست د میاشتې په (۷) نېټه بې له کوم مقاومت او مزاحمت څخه په ډاډه زړه او سړه سینه د کابل په ښار ور ننوتل.

په دې وخت کې د کابل په زرګونو ښاريان د خپل حقيقي پاچا د ليدلو او ننداره له پاره راوتلي وو، کله چې د شاه شجاع په څنګ کې مکناټن او جنرال کين وليدل شول نو په ټولو ښاريانو باندې د مايوسۍ سړه څپه راغله او خپلو کورونو ته بيرته وګرځيدل.

شاه شجاع د کابل په بالا حصار ننوت او د کندهار څخه وروسته په دويم ځل بيا د تاج او تخت د کښېناستلو مراسم يې ونيول.

پر افغانستان باندې د انګريزانو دغه پوځي يرغل په شپږو مياشتو کې پای ته ورسيد. کله چې هغوی د افغانستان په مهمو سيمو او ولايتونو کې خپل پوځونه ځای پر ځای کړل. نو په ښکاره ډول د انګريزانو په رويه او عمل کې بدلون وليدل شو. هغوی نور ځانونه مېلمانه نه بلکې د افغانستان واکداران او حاکمان بلل او مکناټن په عملي توګه ځان د افغانستان صدر اعظم وباله، ټول ملکي کارونه او عسکري

چـارې، مقـرری او برطرفـی بـه د نـو مـوړي لـه خـوا سـرته رسيدلې.

شاه شجاع به په لومړيو وختونو کې عـام دربار کاوه چې د خلکو په عرايضو او مشکلاتو باندې په اسانی سره غور او اجـراآت وکـړای شـي. مګـر د هغـه واک اختيـار ورو ورو د کميدو خوا ته روان و. بالاخره يو وخت داسې هم راغی چې نومـوړی بـه د انګريزانـو لـه اجـازې پرتـه د خپـل دربـار او استوګن ځای د باندې هم نشو وتلای. د پاچا پـه عمـارت او دربار د انګريزانو د محافظ ګارډ پيره وتاکل شوه او د پنځه زره انګريزي پوځ له خوا پاچا د يو بندي په توګه ساتل کيده.

يـو وخـت شـاه شـجاع د مکنـاټن څخـه وغوښـتل چـې پـه افغانسـتان کـې اوس حـالات سم شـوي او ارامـي راغلـې ده ستاسې پاتې کيدو ته نور ضرورت نه ليدل کيږي.

مکناټن ورته په ځواب کې وويـل: د امير دوست محمد خان دوېم ځل د راتګ خطر شته، انګريـزان تـر هغـې پـورې نـه شي وتلای تر څو چې دغه خطر له منځه نه وي تللی. شاه شجاع د

مکناټن څخه یو وخت دا سې غوښتنه هم کړې وه، چې د مجاهدینو او غازیانو سره باید سوله وشي او رهبران او مشران یې معاف کړی شي.

مګر مکناټن نه یوازې دا چې د پاچا پشنهادونه یې رد کړل، بلکې دا سې پریکړه یې وکړه چې شاه شجاع نور له بالاحصار څخه وباسي او د انګریزانو نظامي قشلې ته یې ولیږوي.

لنډه دا چې شاه شجاع د انګریزانو د ناخوالو څخه دومره په تنګ شو چې نور ځان د سلطنت څخه ګوښه کړي او د حج په بهانه له افغانستان څخه پښې سپکې کړي مګر په دې کار سره هم بریالی نه شو.

د انګریزانو دا ناسمه رویه افغانانو ته هغه وخت ښه معلومه شوه، چې کله یې د کابل حاکم ملا عبدالشکور خان لیرې کړ او د هغه په ځای محمد عثمان خان نظام الدوله مقرر کړ. د انګریزانو په دې کار سره افغانان پوه شول، چې پاچا نور د انګریزانو سره بندي دی او کارونه ټول مکناټن کوي.

تر دې نېټې وروسته په هېواد کې د مسجد ملا امامانو او مذهبي مشرانو د پاچا نوم له خطبې څخه لېرې کړ او د انګريزانو په ضد يې د عمومي پاڅون اعلان وکړ.

دا وخت د کوهدامن مجاهدين د مير مسجدي خان په مشرۍ او د تګاب او نجراب مجاهدين د سلطان محمد خان په مشرۍ د جهاد او غزا په نيت راپورته شول. او د کابل- جلال آباد لويه لار يې تر تهديد او حملو لاندې ونيوله.

کله چې امير دوست محمد خان د انګريزانو په مقابل کې د کابل د خلکو د پاڅون او جهاد اعلان څخه خبر شو نو سمدستي يې په شمالي کې ځان غازيانو ته ورساو.

مير مسجدي خان او نورو مشرانو د امير دوست محمد خان څخه د يو ملي رهبر په توګه استقبال او درناوی وکړ.

مګر ناڅاپه امير دوست محمد خان له مجاهدينو د صف څخه ځان وايستلو او ورک شو.

د ۱۸۴۰م. کال د نوامبر څلورمه نېټه ده چې امیر دوست محمد خان مکناټن ته تسلیم شو. مکناټن نوموړی د خپلې کورنۍ سره یو ځای هندوستان ته ولیږداوه. او د یو بندي په توګه یې هلته ساتنه کیدله.

د پروان او کاپیسا مجاهدینو چې کله د امیر دوست محمد خان په تسلیمۍ باندې خبر شول نو په دې پېښې سره هغوی روحیات له لاسه ورنه کړل، او د پخوا په شان یې د دښمن په ضد خپل جهاد ته دوام ورکړ.

د کابل د خلکو د پاڅون څخه وروسته، د کندهار مجاهدیو د محمد اختر خان په مشرۍ او د هرات مجاهدینو د وزیر یار محمد خان په مشرۍ د انګریزانو په مقابل کې د جهاد اعلان وکړ.

په کندهار کې انګریزانو د پوپلزیو مشرانو ته سل زره روپۍ رشوت ورکړ چې پوپلزي او بارکزي په خپلو منځو کې سره وجنګوي- مګر د انګریزانو دا دسیسه هم ناکامه شوه. په کندهار کې د عمومي مجاهدینو مشري میرزا احمد خان او د

ابدالي قوم مشري د عطا محمد خان په لاس کې وه، او د غلجا يي مجاهدينو مشرتوب د محمد خان او مير عالم خان په غاړه و.

ځرنګه چې، دانګريزانو زيات شمېر پوځيان د کندهار د مجاهدينو سره په جګړه کې بوخت وو، نو هېڅکله يې دا وخت پيدا نه کړ چې له کندهار څخه کابل ته کومکي پوځ را وليږي.

همدا شان د غزني مجاهدين د ملک محمد خان او تاج محمد خان په مشرۍ د انګريزانو په مقابل کې راپورته شول او په (۱۸۴۱ م) کال يې د کندهار او کابل ترمنځ عمومي لار بنده کړه. د ګرديز او زاوه د کليو مجاهدين هم د (۱۸۴۱ م) کال په دسمبر مياشت کې د انګريزانو په ضد راپورته شول. مکناټن د هغوی د مقابلې له پاره يو لوی پوځ واستاوه مګر بېرته په ماتې سره راستون شول.

انګريزانو چې دا وخت شل زره پوځ په کابل، پنځلس زره په کندهار پنځه زره په جلال آباد او لس زره پوځ په غزني، کلات

او باميانو کې د وخت په عصري وسلو سره ځای په ځای سمبال کړي و. خو د دې مجهز پوځ په مقابل کې افغاني غازيانو له دوی سره يوازې د دارو په ټوپکو، تورو او نيزو مقابله کوله.

د افغانستان په تاريخ کې (۱۸۴۱ م.) کال د نوامبر دوېمه نېټه يوه مهمه او له وياړه ډکه ورځ ګڼل کېږي.

د پورتنۍ نېټې څخه يوه ورځ دمخه د مجاهدينو انقلابي شورا د کابل ښار د عاشقان او عارفان په مشهوره ناحيه کې د انګريزانو سره د منظم جهاد طرحه وړاندې او د عمومي پاڅون له پاره يې پلان ترتيب کړ، د هر مشر له پاره جلا جلا وظايف وټاکل شول، د امير دوست محمد خان وراره سردار محمد زمان خان د انقلاب د مشر او امين الله خان لوګری يې د مرستيال او نائب په توګه وټاکل.

سربېره پر دې يوه دولس کسېزه کميټه يې د جنګ او سولې د چارو د سمون له پاره وټاکله. د کابل ښار دا پاڅون تر (۲۵)

ورځو پورې اوږد شو ، تر دې وروسته د هرې ورځې په تيريدو سره د انګريزانو په پوځونو باندې د محاصرې کړۍ تنګيدله.

بالاخره د نوامبر د مياشتې په (۲۵) نېټه (۱۸۴۱ م.) کال مکناټن د سردارمحمد زمان خان خاص نماينده سلطان محمد خان سره پټې خبرې پېل کړې.

په همدې ورځوکې سردار محمد اکبرخان او سلطان احمد خان چې د بخارا پاچا له بندنه نوی راخلاص شوی وو، کابل ته راورسيدل او د ملي مبارزينو سره يوځای شول. له دې نېټې څخه يو ورځ وروسته په (۱۸۴۱م.) کال د نوامبر په (۲۶) نېټه ميرمسجدی خان مسموم کړای شو. درې ورځې وروسته غازي عبدالله خان اڅکزيي شهيد کړی شو. مګر ډېر ژر د هغوی ځای د سردار محمد اکبر خان او محمد شاه خان غلجايي په راتګ سره ونيول شو.

مکناټن په دې وخت کې شاه شجاع ته ورغی او ورڅخه يې وغوښتل چې د انګريزانو نظامي قشلې ته راشي. مګر شاه شجاع د انګريزانو پوځی قشلې ته له تګ څخه انکار وکړ

بالاخره مکناټن مجبور شو چې د مجاهدینو د مشرانو سره غیر مستقیمې خبرې پیل کړي، یو مسوده یې چې، په څلورو مادو کې ترتیب شوې وه د مجاهدینو مشرانو ته وړاندې کړه، په مسوده کې داسې راغلي وو.

۱- انګریزي پوځونه به له افغانستانه څخه وځي.

۲- شاه شجاع به له حکومت څخه لرې او لودیانه ته به واستول شي، او هر کال به نوموړی ته درې سوه زره روپۍ د معاش په توګه ورکول کېږي، او پر ځای به یې امیردوست محمد خان کابل ته واپس راستون شي.

۳- انګریزي پوځونه به د وتلو تر اخیري نېټې پورې یو افغاني سردار د خوراک او پوشاک د برابرولو په غرض له ځان سره ساتي.

۴- انګریزان به د بیا له پاره د افغانستان په خاورې یرغل نه کوي تر هغه چې په افغانستان کې یو دوست حکومت د هغوی د رابللو غوښتنه نه وي کړې.

د مجاهدینو مشرانو هم د انګریزانو د پورتني قرارداد د مسودې په وړاندې له خپل اړخه د یو قرارداد مسوده چې په دولس مادو کې ترتیب شوې وه مکناټن ته واستوله چې د هغې مسودې مهم ټکي دادي:

دوه کسه افغانان به د کابل څخه تر جلال آباد پورې د بدرګې په ډول د انګریزي پوځیانو سره ځي. انګریزان به د مخه خپل پوځونه د کندهار، جلال آباد او غزني څخه وباسي او خپل ټول جنګي مهمات به افغانانو ته سپاري.

د بیا له پاره به انګریزان د افغانستان نوم هم په خوله نه اخلي.

د انګریزانو د وتلو تر پای نېټې پورې به افغانان د دوی د پوځ ساتنه په غاړه اخلي.

داوخت د کابل د سخت ژمي له کبله انګریزان د سختې لوږې او کاختۍ سره مخامخ وو. د مجاهدینو مشرانو د هغوی سره د خپلو وعدو پر اساس د نغدو پیسو په بدل کې د درې سوو

زرو معادل غله او خورا که په هغوی باندې داسې ګرانه خرڅه کړه چې یو لپه غنم یې ورباندې په یوه روپۍ وپلورل.

کله چې انګریزانو ته غله او خوراکه په لاس ورغله او هم یې د بالاحصار څخه پنځه زره محاصره شوی پوځ چې د کابل ښاریانو د تنګ په وخت کې ورباندې ایشیدلې اوبه او نور ګنده شیان وراچول د نظامي قشلې سره یو ځای شول، نو مکناټن بیا ډاډه شو او په نویو دسیسو یې لاس پورې کړ. دا ځل یې د امیر دوست محمد خان د کشر زوی سردار محمد اکبر خان سره په پټه توګه د یو قرارداد مسوده چې پنځه مادې یې درلودې وړاندې کړه. سردار محمد اکبر خان د دې له پاره چې مکناټن ټګي د مجاهدینو مشرانو ته معلومه کړي د دغه قرارداد په منلو هوکړه ور سره وکړه، خو په دې شرط چې د تړون لاسلیک د خاصو مراسیمو په ترڅ کې تر سره شي.

د (۱۸۴۱م.) کال د دسمبر (۲۴) نېټه وه چې مکناټن سهار وختي د خپلو درې لویو جنرالانو سره چې د یوې ډلې سپرو له خوا بدرګه کیده د نظامي چونې څخه راووتل او هغه ځای ته

راغلـل چـې سـردار محمـد اکبرخـان، محمـد شـاه خـان، خدابخش خان او مومن خان ورته په انتظار کې ناست وو.

دواړو خواوو خبرې پیل کړې، لومړی سردار محمد اکبر خان ورته هغه خبرې او قراردادونه یویو په ګوته او یاد کړل، چې انګریزانو د افغاني مشرانو سره یو د بل په خلاف لاسلیک کړي وو. په پای کې سردار محمد اکبر خان مکناټن ته مخ واړاوه او په سخته لهجه یې ورته وویل...تاسو په خپلو خبرو او وعدو باندې ټینګ نه یاست؟ د درواغو، ټګۍ او چل څخه بل هیڅ کار نه لرئ تل غواړئ، چې افغانان یو د بل په ضد ولمسوئ او تاسو خپل اقتدار په مونږ جاري وساتئ، نو ښه به داوي چې تاسو نور زمونږ سره بندي پاتې شئ او یو سپاهي موهم را څخه ژوندی لاړ نه شي.

مکناټن چې د دغو ټولو خبرو په مقابل کې ځواب نه درلود، حیران او چپ پاتې و. سردار محمد اکبرخان نوموړی د لاس څخه ټینګ راونیو او د ښار په لور یې د ځان پسې راکش کړ،

مکناټن په دې وخت کې په سردارمحمد اکبرخان د حملې کولو ګواښ او هڅه وکړه.

مګر سردار محمد اکبرخان ډېرژر د مکناټن په بد نیت پوه شو ، سمدستي يې په مکناټن حمله وکړه ، مکناټن او کپتان (تریور) دواړه د سردار محمد اکبرخان او د هغه د ملګرو پواسطه ووژل شول ، کپتان میکنزي یې د ځان سره بندي بوتلو او بلارنس ته یې په دې عرض د تېښتې زمینه برابره کړه چې د انګریزانو قشله د مکناټن د مرګ له پېښې څخه خبره کړي.

د دې تاریخي پېښې او بري وروسته د مجاهدینو مشرانو په خپل منځ کې یوه لویه جرګه جوړه کړه او خپل وړاندې شوې دولس نکاتي قرارداد باندې یې درې نورې مادې هم ور زیاتې کړې ، چې تر دې وروسته به انګریزان خپل ټول پوځي او جنګي مهمات افغانانو ته سپاري.

بې غیر د شپږو توپونو به نوره ټوله توپخانه افغان مجاهدینو ته تسلیموي.

او د ربیم دا چې د یرغملو انګریزانو سره به ښځې هم پاتې کېږي.

د نویو ورزیاتو شوو مادو د قرارداد مسوده یې د انګریزانو قشلې ته واستوله د انګریزانو له خواهم سمد ستي د جنرال الفنستن او پاتنجر په مشرۍ نظامي شورا جوړه شوه او د انګریزي یرغملو پوځیانو سره یې د ښځو پاتې کېدو نه غیر نور ټول د مجاهدینو شرطونه په ځان ومنل.

او د خپلو پوځیانو د وتلو له پاره یې د (۱۸۴۲م.) کال د جنورۍ شپږمه وروستۍ نېټه وټاکله...

د قرارداد له مخې چې کله دانګریزانو د پوځونو د وتلو وروستۍ نېټه راورسیده.

نو لومړۍ یې ټوله توپخانه مجاهدینو ته تسلیم کړه.

انګریزانو دا وخت ځکه د بیړې څخه کار واخیست چې نوره ورسره د پوځیانو له پاره توښه او خوراکه خلاصه شوې وه، او یوازې د شپږو ورځو توښه یې درلوده.

د قرارداد پر اساس په لومړۍ ورځ ټول پوځ د کابل له ښار څخه وایستل شو، دا شپه یې په بګرامیو کې راغله چې نسبتاً وربانديې ښه تیره شوه.

په دې وخت کې د کابل مجاهدینو ته پرله پسې خبرونه راورسیدل، که چېرې د جنرال الفنستن پوځونه د جنرال سیل له پوځونو سره یو ځای شي. او هم د جنرال پالک پوځیان د جلال آباد له خوا نه او د جنرال ناټ پوځیان د کندهار له خوا نه پر کابل حمله راوړي، نو بیا به د افغانستان څخه د انګریزانو د پوځونو د ایستلو مسئله اوږده او د یو لړ ستونزو سره به مخامخ شي.

نو پر دې اساس مجاهدینو پریکړه وکړه چې د جنرال الفنستن ټول پوځ جلال آباد ته د رسیدلو څخه دمخه په لاره تباه او له منځه لاړ شي.

د پورتنۍ پریکړې پر اساس د الفنستن ټول پوځیان د یوې هفتې په دوران کې د کابل- جلال آباد په لویه لار د مجاهدینو

د سختو حملو لاندې راغلل او د (۱۷) نیم زره پوځ څخه یوازې یو کس ډاکتر برایډن په ژوبل حالت کې ځان جلال آباد ته ورساو- ډاکتر برایډن د کابل- جلال آباد په لویه لار د انګریزانو د پوځیانود تباهي ټوله کیسه خپلو انګریزي حاکمانو ته تیره کړه.

داسې وايي چې، د دې جنګ د شدت او د هشت له امله یو بل انګریز ډاکتر (دف) خپل د وینې رګ پرې کړ او انتحار یې وکړ.

انګریزان ځکه په دې جنګ کې د زیاتو تلفاتو سره مخامخ شول چې د قرارداد مطابق یې خپل پوځونه دمخه د جلال آباد او کندهار څخه ونه ایستل.

افغان مبارزینو د دې تاریخي بري نه وروسته سردار محمد اکبرخان سمد ستي د جلال آباد ښار تر محاصرې لاندې ونیو، انګریزي بندیان چې شمېر (۴۴) کسو ته رسیده، لغمان ته بوتلل او هلته یې د بدیع آباد په کلا کې تر څلورو میاشتو

پورې وساتل. د دې له پاره چې د جلال آباد محاصره د ختيځ خوا نه ماته نه شي، د احمد خان ميراخور په نوم يو تکړه مجاهد يې خيبر درې ته وليږلو تر څو شينواري، اپريدي او مومند قامونه د انګريزانو په ضد په جهاد لاس پورې کړي.

سردار محمد اکبر خان او محمد عثمان خان د پنځلس زره مجاهدينو په ګډون د جلال آباد په ښار حمله وکړه -د دې حملې نه وروسته په کابل کې د امين الله خان لوګري او مير حاجي په مشرۍ کې لويه غونډه وشوه - په غونډه کې د جلال آباد په لور د جهاد اعلان وشو. په غزني کې هم يوازې د څو کسو انګريزي بنديانو څخه نور د انګريزانو نوم او نښان پاتې نه شو.

په کندهار کې هم مجاهدينو د پرله پسې حملو پر اساس (٨) زره انګريزي پوځيان وو ژل شول او درې سوه اوښان يې د مجاهدينو لاس ته غنيمت راغلل.

لنډه دا چې د جنرال ناټ او جنرال سيل پوځونه په کندهار او جلال آباد کې د داسې سختو ورځو سره مخامخ شول چې، د تېښتې لار ورڅخه ورکه شوه.

کله چې انګريزانو د جنګ په ډګر کې د افغانو څخه سخته ماته وخوړه نو د مجبورۍ له امله د جنګ په ځای د ډيپلوماسۍ لاره غوره وګڼله.

ترڅو له دې لیارې څخه د خپلې امپراتورۍ د شرمناکې ماتې بايللی نوم بېرته ژوندی کړي.

د يوکره خپور شوي راپور له مخې انګريزانو په دې جنګ کې (۵۴) زره پوځيان شل مليونه پونډه او پنځوس زره اوښان له لاسه ورکړل. د دې جنګ د غلت سياست له امله د هند ګورنر جنرال لارډ اکلنډ بدل کړی شو او په ځای يې لارډ ايلنبرو وټاکل شو.

کله چې د کابل- جلال آباد په لویه لار د انګریزي ټولو پوځونو د تباهۍ خبر او په کندهار کې او جلال آباد کې د زیات شمېر انګریزي پوځیانو محاصره کیدل او د مجاهدینو سره د شاه شجاع د ملګري کیدلو خبر په ټول هندوستان کې خپور شو، نو سم له لاسه د هند د نوي ګورنر جنرال لارډ ایلنبرو له خوا امیر دوست محمد خان د منصورۍ له غرونو څخه کلکتې ته راوغوښتل شو. دا وخت چې امیر دوست محمد خان د افغانستان د جنګ د حالاتو او د انګریزانو له ماتې او تباهۍ څخه بیخي ناخبره و. کله چې امیر د لارډ ایلنبرو نرمه او پسته لهجه وکتله نو لومړی ډېر حیران او خوشحاله شو.

د هند ګورنر جنرال امیردوست محمد خان ته په نرمه ژبه وویل:

انګریزان تر دې وروسته غواړي خپل پوځیان له افغانستان څخه وباسي او تاسو بېرته د کابل پر تخت کښېنوي.

انګريزان له تاسو سره دوستي غواړي. زمونږ د دې نظريې او اقدام سره تاسو څه ډول فکر لرئ؟

امير دوست محمد خان چې د انګريزانو دومره مهرباني وليدله نو د ټولو لومړى يې د زړه له اخلاصه تشکر ترې وکړ.

وروسته بيا لارډ ايلنبرو يو وړانديز وکړ، چې سردار محمد اکبر خان د انګريزانو په مقابل کې د مجاهدينو مشر دى. که تاسو خپل زوى ته آمر وکړئ چې د خپلو مجاهدينو او غازيانو سره يو ځاى د هندوکش شمال ته پر شا لاړ شي.

تر څو انګريزي پوځيان يو ځل بيا د خپلې لوېې امپراتورۍ د حيثيت د ساتلو په غرض کابل ته ولاړ شي او له هغه وروسته بېرته يو ځاى د خپلو بنديانو سره د هندوستان په لور راستانه شي، د دې کار په کولو سره به تاسو د خپلې کورنۍ سره يو ځاى د افغانستان د تاج او تخت د بېرته نيولو په غرض، د کابل په لورې حرکت وکړئ.

امیر دوست محمد خان چې هېڅکله یې د خپل هېواد د خلکو په جهادي ځواک باور او تکیه نه لرله، او له بلې خوا د هندوستان د ګرمې هوا او د زندان ناخوالو ډېر ځورولی و، یو ځل بیا یې په یو اړخېزه توګه د انګریزانو سره یو شرمناکه قرارداد چې د ټول هېواد، مجاهدینو او حتی د خپل ګران زوی په ضد یې و، لاسلیک کړ. تر څو چې نوموړی امیر ژوندی و، د دغه شرمناک قرارداد پا بند او پیرو پاتې شو.

په داسې حال کې چې افغاني مجاهدینو د امیر دوست محمد خان د کورنۍ د حیثیت ساتلو په غرض (۳۰۰) سوه لوړ رتبه انګریزي منصب دار او مامورین د ځان سره د بندیانو په توګه ساتلي وو امیر دوست محمد خان د انګریزانو سره د دغه بې قید او بې شرطه قرارداد د لاس لیک څخه وروسته سردار محمد اکبر خان ته خپلې عینکې او د نسوارو دبلی د نښانې په توګه ولیږه، تر څو د انګریزانو سره د جهاد نه لاس واخلي. سردار محمد اکبرخان هم د انګریزانو د یو لړ ګواښونو او د پلار د غوښتنو پر اساس د افغاني مبارزینو بریالی دریځ

او فشار، د ماتې خوړونکو او مغلوبو انګریزانو په سر باندې څه ناڅه کم کړ.

سردار محمد اکبرخان د خپل پلار د لیک او کړنلارې په برخه کې د افغاني مشرانو سره سلا مشورې پیل کړې، او دا یې لازم وبلل، چې انګریزي بندیان د محمد شاه خان په لاس د لغمان څخه د کابل ولایت ته راولي.

(۱۸۴۲ م.) کال د اپریل په پنځمه نېټه شاه شجاع چې د جلال آباد په لور د ملي لښکرو سره روان و، سهار وختي د نواب محمد زمان خان، نورمحمد خان، شاه غاسي او دلاور خان پواسطه ووژل شو.

د شاه شجاع د وژول کېدو نه وروسته د کابل د سلطنت په سر باندې د نواب محمد زمان خان او امین الله خان لوګري په منځ کې اختلافات پیدا شول د یو لړ داخلي جنګونو او ناارامیو څخه وروسته د مجاهدینو د مشرانو له خوا سردار محمد اکبر خان د مشر په توګه وټاکل شو.

سردار محمد اکبرخان د مجاهدینو د مشرانو سره د امیر دوست محمد خان پلان او نقشه د افغانستان د راتلونکي په برخه کې په صادقانه او رښتني ډول مطرح کړه او پخپله له کابل نه د ځان ایستلو په بهانه د بامیانو خوا ته لاړ د جنرال پالک پوځونو په جلال آباد کې د (۵) میاشتو تیرولو وروسته د کابل په لور حرکت وکړ. د دې پوځونو سره یو ځای راغلی د شاه شجاع زوی شهزاده فتح جنګ د (۱۸۴۲ م.) کال د دسمبر په (۲) نېټه د کابل په بالا حصار کې په تخت کښېناست او بیا انګریزانو هغه ځای په توپونو سره والوزولو چې د مکناټن او (تریور) جسدونه پکې راځړول شوي وو.

څرنګه چې په انګریزانو نور د کابل ښار تنور ګرځیدلی و. نو په (۱۸۴۲ م.) کال د نومبر په میاشت کې یې د افغانستان څخه د خپلو پوځیانو په وتلو شروع وکړه. شهزاده شاپور چې د فتح جنګ څخه وروسته د کابل پر تخت ناست و، د انګریزانو د وتلو او د وزیر اکبر خان د راتګ د خبر په اوریدلو سره له کابل څخه وتښتید.

امیردوست محمدخان چې شل ورځې یې په لاهور کې تېرې کړې وې، د پېښور له لارې کابل ته راستون شو. او د نواب محمد زمان خان، وزیر اکبرخان، نواب جبارخان او سلطان احمد خان له خوا یې په سرحد کې هر کلی وشو او پر دې اساس امیر دوست محمدخان د درې کاله او ځلورومیاشتو سلطنت څخه وروسته په دوېم ځل بیا د کابل پر تخت کښېناست.

موهن لال چې د امیر دوست د ژوند په حالاتو یې کتاب لیکلی -او دغه کتاب د انګریزانو له خوا هم تاید او منل شوی دی، پر افغانستان باندې یې د انګریزانو د یرغل او د لارډ اکلنډ او مکناټن تیروتنې په دې ډول بیان کړې دي.

١- د ملي مشرانو سره مخالفت او د هغوی بې احترامي کول.

٢- د اداري فسادونو زیاتیدل او په مقابل کې یې د آمرینو بې تفاوته پاتې کیدل.

۳- د افغانستان په کمو او لږو عایداتو باندې د یوې لویې اردو د مصارفو تحمیلول.

۴- په مملکت کې بېرته د بارکزیو مشرانو په قدرت راوستل، میشته کول او د هغوی بې احترامي کول.

۵- د یو ملت د ملي روحیاتو او ملي عنعناتو سره بې ځایه تصادم او بې اعتنایي کول.

۶- د ښوربښ او الې ګولې په وخت کې د هند څخه سم لاسي کومک نه غوښتل.

۷- د لارد کین په ځای د یو بل ناروغ او نالایق جنرال الفنستن ټاکل.

یو بل انګریز منصب دار (ډیورنډ) په خپل کتاب کې د افغانانو له خوا د انګریزانو دغه ماته د هند په تاریخ کې ډېره لویه او شرمناکه ماته بولي.

همدارنګه له دې شرمناکې ماتې وروسته په ټول ختيځ کې د انګريزانو په مقابل کې د ټولو ملي مبارزينو له خوا د آزادۍ احساسات راوپاريدل.

لنډه دا چې انګريزان په افغانستان باندې د دغه پوځي يرغل څخه وروسته دې نتيجې ته ورسيدل، که چېرې انګريزان بيا له پاره په افغانستان باندې پوځي يرغل وکړي، نو دا به د انګريزانو له پاره کاميابي نه وي او نه به يې په قدرت کې زياتوالى راشي، بلکې هغوى به نور هم کمزوري شي.

تر دې وروسته بايد د افغانستان د نيولو په برخه کې د انګريزانو د پراختيا غوښتنې پلان او نقشه له سر او نظر وغور ځول شي

دویم څپرکی

پر افغانستان باندې د روسانو مستقیم پوځي یرغل (۱۳۵۸\۱۰\۶ ل)

کله چې روسي تزاريان د خپلې امپراتورۍ جنوب خواته د پراخوالي او تودو اوبو ته د ځان رسولو په فکر کې شول، لومړی یې زمونږ د هېواد په شمالي ګاونډي، ترکستان یرغل وکړ.

د تزاريانو هدف په دی حمله کې داو چې د بخارا ، سمرقند او خیوې ازاد سیاسي موجودیت د نړۍ له نقشې څخه لېرې کړي او کرار کرار ځانونه هدف ته نږدې کړي.

کله چې دغه استعماري ځواک زمونږ د هېواد شمالي سرحد ته راورسید نو زمونږ د هیواد یوه برخه یعنی پنجده یې ونیوله او د خپلې امپراتورۍ پورې یې وتړله.

کله چې د دې تزارې امپراتورۍ په ظاهري بڼه کې بدلون راغی او نوې کمونستي څېړې رامنځ ته شوې، نو په ځان کې يې د ترکستان د خلکو سره د مقابلې توان ونه ليد. په دروا غو يې هغوی ته د خپلواکۍ ورکولو وعدې ورکړې، کله يې چې د قدرت واګې ټينګې کړې. نو د بخارا سمرقند او خيوې خلک د هغوی د وعدو پر اساس د خپلواکۍ غوښتونکي شول. مګر نو يو بادارانو د هغوی دا غوښتنې د انقلاب ضد عمل وباله او د سور ګارد زيات شمېر پوځيان يې د هغوی د سر کوبو لو له پاره ترکستان ته واستول.

افغانستان چې دا وخت نوې له انګريزانو څخه خپلواکي ترلاسه کړې وه او د يو ازاد هېواد په حيث په نړۍ کې پېژندل شوی و.

غازي امان الله خان د روسانو نوې کمونيستي دولت په رسميت پېژني، ورسره د دوستي تړون لاسليکوي چې يو د بل په کرنيو چارو کې به مداخلت نه کوي.

په ښکاره خو روسانو د دغه تړون هرکلی وکړ او امان الله خان سره یې د هر ډول مرستو وعدې وکړې او دا یې هم ور سره ومنل چې د ترکستان خلکو ته به د حق خود ارادیت حق ورکوي او هم به پنجده بېرته افغانستان ته سپاري. مګر کله چې په ۱۹۲۹ م. کال د اکتوبر په میاشت کې محمد نادر خان د قدرت واګې تر لاسه کړې، روسیه د ده حکومت په رسمیت وپېژني.

دا هغه وخت دی چې د روسانو او مرکزي اسیا د مسلمانو ترمنځ چریکي جنګونو دوام درلود ، او د انوربیک ترمرګ وروسته یو بل پیاوړی بسمچي مجاهد ابراهیم بیک په ځان باندې مجاهدین راټولوي په ابراهیم بیک به چې کله سخته راغله نو افغانستان ته به را اوړیدلو ، دلته به یې د یو څه تیاري وروسته بیا روسانو سره په جنګ پیل کولو. روسانو په محمد نادرخان باندې زیات فشار را وړ، چې ابراهیم بیک ته اجازه ورنه کړي، چې د افغانستان له خاورې نه د روسانو په ضد فعالیت وکړي.

محمد نادرخان هم د روسانو د خوشحالولو له پاره خپل ورور شاه محمود خان د یو منظم پوځ سره د هېواد شمال ته واستاوه.

ابراهیم بیګ ماته وخوړه او بېرته روسي ته فراري شو. په ۱۹۳۱ م. کال د اپریل په میاشت کې ابراهیم بیګ شهید شو او روسان د بسمچي نهضت د مزاحمت څخه بې غمه شول.(۱)

اوس به راشو د دی پوښتنې ځواب ته چې افغانستان ولې د روسانو په غیږ کې پریوت.

کله چې په ۱۹۵۹ م. کال پاکستان د سنټو په (پکټ) کې شامل شو. افغانستان د دې کار سره مخالفت وکړ. دا ځکه چې پاکستان د روس سره سرحد نه لري – دومره د روسانو د تهدید لاندې نه دی لکه څومره چې افغانستان دی. د دې کار په مقابل کې افغانستان د امریکا څخه د وسلو او نظامي مرستو غوښتنه وکړه.

مګر د امریکا له خوا دا غوښتنه په کلکه رد شوه. امریکایانو دا فکر کاوه چې افغانستان په وچه کې پروت هېواد دی، که یې روس هم ونیسي پروا نه کوي، ځکه بحر ته لار نه لري.

د امریکایانو د دې سوړ چلند پر اساس چې کله روسانو په ۱۹۷۸ م. کال په افغانستان کې کودتا وکړه، نو امریکایانو ورسره هم هغه وخت دومره دلچسپي ونه ښووده. د سردار محمد داود خان د سپینې کودتا سره یې هم بې تفاوتي ښودلې وه.

روسانو د محمد داود خان په کودتا او جمهوریت کې ډېر شمېر کمونیستان په حکومت کې ورداخل کړل چې د همدې کمونیستانو او نوکرانو څخه یې د محمد داود جمهوریت په ړنګولو او بدنامولو کې هم کار واخېست.

د روسانو مناسبات چې کله د داود خان سره خراب شول- داودخان کرارکرار د لوړو چوکیو څخه د کمونیستانو په لېرې کولو پیل او اعلان یې وکړ، چې زه کومې پارټۍ پورې اړه نه لرم، مسلمان یم، کمونیست نه یم، له دې اعلان څخه

وروسته نوموړی اسلامي او بې طرفه هېوادونو ته خپل سفرونه پېل کړل.

محمد داود خان چې په ۱۹۷۷ م. کال مسکو ته سفر وکړ، نو برژنف ور باندې د غربي هېوادونو سره په اړیکو جوړولو اعتراض وکړ او ورته یې وویل:

پخوا د افغانستان په شمال کې د لویدیځو هېوادونو متخصصینو او څېړونکو ته اجازه نه وه، مګر اوس داسې لیدل کېږي چې دا قاعده ماته شوې ده.

جمهور رییس محمد داود خان ورته په ځواب کې داسې وویل:

موږ به هېڅکله تاسو ته دا اجازه در نکړو چې خپل هېواد څنګه اداره کړو او څوک په کومو ځایونو کې وګمارو، دا د افغانستان د دولت پورې اړه لري...

د دې خبرو نه وروسته داود خان په غوسه را پورته شو. برژنف ورنه د یو بل خصوصي ملاقات غوښتنه وکړه. مګر داود خان د برژنف سره ملاقات کول رد کړ.

تر دې سفر وروسته داود خان خپله اتکا او تمه د روسیې څخه وشلوله په ګاونډیو، اسلامي او غربي هېوادونو یې اتکا زیاتوله.

روسانو هم تر دې وروسته د داود خان په له منځه وړلو کې جدي شول. پرچمیان او خلقیان یې سره یو ځای کړل، او په ۱۳۵۷ هـ.ش. کال یې په ړندا ورځ یو ولس بجې د داود خان په ضد کودتا پیل کړه. جمهور رییس محمد داود سره د خپلې ټولې کورنۍ ووژل شو. او په ځای یې نور محمد تره کی د انقلابي شورا د مشر، جمهور رییس او صدراعظم په توګه وټاکل شو، ببرک کارمل د هغه مرستیال او حفیظ الله امین د بهرنیو چارو د وزیر په توګه اعلان شول او د فرمانونو په جاري کولو یې پیل وکړ.

د ښځو فرمان یې جاري کړ، د هغوی مهر یې درې سوه افغانۍ وټاکه. د سود او ګروې د لغوه کولو فرمان یې جاري کړ. د ځمکو او اصلاحاتو فرمان یې اعلان کړ، چې ځمکه د هغه چا ده چې کار ورباندې کوي، او همداسې فرمانونو لړې روانه وه.

که څه هم روسانو په ښکاره د افغانستان د انقلاب او خلق د موکراتیک ګوند ملاتړ کاوه – خو د حفیظ الله امین په تګ لاره خوښ نه و.

ځکه حفیظ الله امین د پرچمیانو خلاف و. ډېر وخت تیر نه شو چې ببرک کارمل او د هغه خاص ملګری یې په کودتا باندې تورن کړل او د سفیرانو په توګه یې له هېواده بهر وشړل.

روسانو غوښتل چې حفیظ الله امین لرې کړي او په ځای یې ببرک کارمل بېرته راولي. د دې کار په عملي کولو کې زیات رول د هغه وخت (K,G,B) د مشر اندري پوف و.

نوموړی د روسيې رهبري په دې شکمنه کړې وه چې حفيظ الله امين د (C,I,A) سره اړيکې لري، يعنې بيخي د امريکايانو جاسوس دی.

نور محمد تره کی د ببرک کارمل او حفيظ الله امين د خپل منځي اختلافاتو په دوران کې د خفيظ الله امين پلوي کوله او هغه يې وفادار شاګرد باله.

کله چې نور محمد تره کی په **۱۳۵۸**ل کال د سنبلې په مياشت کې د ناپيلو هيوادونو په کنفرانس کې د ګډون له پاره کيوبا ته لاړ، د دې کنفرانس نه په واپسۍ کې په لنډ ډول په مسکو کې تم شو.

د دې تم کېدنې په دوران کې نورمحمد تره کي د ببرک کارمل سره د برژنف په حضور کې کتنه وکړه ، د دې کتنې په نتيجه کې داسې پريکړه وشوه ، چې حفيظ الله امين حتمي بايد له منځه لاړ شي او په ځای يې ببرک کارمل د صدراعظم په توګه وټاکل شي، په دې کار سره به خلک د دولت په ضد يو څه ارام

شي، او هم به د تیرو ټولو تیروتنو او ستونزو پړه په حفیظ الله امین واچول شي.

مخکې تر دې چې نورمحمد تره کی کابل ته راستون شي. حفیظ الله امین ددې ټول جریان څخه د سید داود تړون له خوا خبریږي.

حفیظ الله امین په نورمحمد تره کی ړومبی شو، په ارګ کې ددوی تر منځ جنګ ونښت، نور محمد تره کی ونیول شو، چې وروسته بیا ووژل شو او په دې توګه حفیظ الله امین د حزب د عمومي منشي او انقلابي شورا د ریس په توګه د قدرت ټولې واګې په خپل لاس کې واخیستې.

کله چې حفیظ الله امین قدرت ته ورسید، نو د روسانو سره یې مناسبات نور هم خراب شول.

روسان هم د حفیظ الله امین د له منځه وړلو په پلان باندې په چټکې سره کار پیلوي.

لومړی یې امین په دی قانع کړ چې ارګ پرېږدي او تاج بیګ قصر ته لاړ شي تر څو په اسانه توګه یې له منځه یوسي. کله چې په ۱۳۵۸ هـ ش. کال د جدي په شپږمه روسانو په افغانستان باندې مستقیم تیری وکړ، یولک او شل زره پوځونه یې د ځمکې او هوا له لارې افغانستان ته داخل کړل. حفیظ الله امین یې له منځه یوړ او په ځای یې خپل نوکر او ګوډاګی ببرک کارمل راوست. د روسانو د مستقیمې مداخلې وروسته امریکا او ناټو هم داسې پریکړه وکړه چې افغانستان د روسانو سره د یو دوامدار جنګ له پاره ډېر موثر او محکم ځای دی.

پاکستان ته یې د افغانستان له امله ډېر اهمیت ورکړ. جنرال ضیاءالحق سره یې د زیاتو مالي او نظامي مرستو وعدې وکړې پاکستان هم د دې فرصت نه ګټه واخیسته چې وینه به د افغانانو تویږي او پیسې به زمونږ جیبونو ته راځي.

جنرال ضیاء الحق د دې کار د عملي کولو له پاره د افغانانو اوه رسمي او یوولس غیر رسمي تنظیمونه جوړ کړل.

د ببرک کارمل تکیه هم یوازې په روسانو وه، همېشه به یې د روسانو صفت کولو او د غربیانو به یې غندنه کوله. روسانو د ببرک له پاره څو مشاورین او محافظین ټاکلي وو. شپه او ورځ به د کارمل سره ناست وو، هغه به یې څارلو او مشورې به یې ورکولې د کارمل خوراک او پوشاک هم د روسانو په خوښه او لاس کې و.

روسي مشاورینو ټول کارونه په خپل واک کې اخیستي وو، یوازې د ببرک کارمل په لاسلیک او مهر به صادریدل.

ببرک کارمل ته به اول بیانیه په روسي ژبه لیکل کیده. بیا به د تاجیکي مشاور له خوا په پارسي ترجمه کیدله او کارمل به په ډېر فخر سره وړاندې کوله. په دې وخت کې هغو محصلینو چې په روسیه کې زده کړې کړې وې او د (K,G,B) په سازمان کې تنظیم شوي وو، ټول په افغانستان کې په دندو وګمارل شول، ځکه دوی په روسي ژبه ښه پوهیدل او روسانو ترې ښه کار اخستلای شو. تر دې وروسته په هر دولتي پست

باندې د وزیر نه نیولې تر مدیر پورې یو روسي مشاور او یو افغان ترجمان وټاکل شول.

د مشاور له اجازې پرته به تشناب ته هم څوک نشو تلای. د روسانو کوښښ داو چې تردې وروسته هر څه روسي شي. په دې لړ کې ښوونې او روزنې ته تر هر څه زیات پام وګرځید، یعنې تعلیمي نصاب یې روسي کړ، چې د راتلونکي نسل څخه د افغانیت مفکوره وباسي، دوی د اسلام په مقدس دین، افغاني اخلاقي او فرهنګي معیارونو باندې ملنډې وهلې، چاپلوسي د روسانو له پاره مود ګرځیدلی وه او د ټولو خلقیانو او پرچمیانو کورونه د مشاورینو له پاره د عیش او نوش په ځایونو بدل شوي وو.

د هر وزارت نه نیولې تر مدیرت پورې په هر اداري ارګان کې د (خاد) شبکې فعالې شوې. په هر کار کې به د (خاد) موافقه ضرور وه.

په نړیواله سطحه د ملګرو ملتونو له خوا هم په روسانو فشار داسې مرحلې ته رسیدلی و چې خپل پوځونه نور وباسي، که

چېرې روسان په ابرومندانه ډول له افغانستان څخه وتلو ته غاړه کېږدي، نو د خلق د يموکراتيک ګوند ته به په راتلونکي ايتلافي حکومت کې هم ځای ورکړی شي. مګر روسانو دا ويره لرله که چېرې له افغانستان نه ووځي. نو د دوی پلوي حکومت او طرفداران به له ځېرمې له منځه لاړشي.

د روسانو وړانديز دا و مخکې له دې چې دوی له افغانستان نه خپل پوځونه وباسي، خلا يې بايد د ملګرو ملتونو د سولې پوځونه ډکه کړي.

مګر پاکستان په دې نظر و چې دا خلا بايد پاکستاني پوځونه ډکه کړي او که داسې ونه شي نو په افغانستان کې به زياته مرګ ژوبله رامنځ ته شي او پاکستان ته به نور مهاجر هم رامات شي.

امريکا او روسانو په دی موافقه کړې وه چې په جنګ کې په دواړو ښکيلو ډلو باندې بايد وسلې قطع شي.

ګر باچوف هم پـه دې پوهـيده چې د امريکـا سـره دمناسباتو جوړولو له پاره د دوی په منځ کې لوې خنډ د افغانستان مسله ده، ځکه چې امريکا په افغان مجاهدينو کلکه ولاړه وه.

د امريکايانو کوښښ داو چې څرنګه ګرباچوف پـه دې راضـي کړي چې خپل پوځونه له افغانستان څخه وباسي او د قدرت انتقال په ارامه توګه سرته ورسيږي.

بالا خره روسانو داسې پريکړه وکړه چې د افغانستان نه خپـل پوځونه وباسي او افغانستان دولت خپله دفاع نوره پـه خپلـه وکړي. ببرک کارمل د دې کار په مقابل کې جدي عکس العمل وښـود چـې زه هـيڅ کلـه د دې پريکـړې سـره توافـق نـه لـرم. کـه روسي پوځونه له افغانستان څخه ووځي، مونږ به ټول په وينو کې ډوب شو، انقلاب به ناکام شي.

روسانو ببرک کارمل ته په مقابل کې وويل:

د دې معنا داده چې هغه انقلاب چې تاسو په افغانستان کې عنوان کړی دی خلک يې نه مني او تاسو يې زمونږ د لښکرو په زور په خلکو منې؟

ګرباچوف په دې اړه په واضح ډول وويل، چې د شوروي اتحاد خلک له دې جګړې نه ډېر ناراضه دي، نور دوي خپل زامن د جګړې ليکو ته نه استوي.

خلاصه دا چې روسانو نه غوښتل چې ببرک کارمل نور په قدرت کې پاتې شي په څه بهانه يې مسکو ته وغوښتلو هلته ورته جريان ټول واضح کړ، د ببرک کارمل تر راتګ دوه ورځې وروسته په کابل کې پلينوم داير کړی شو، کارمل يې د ناروغۍ په نوم د ټولو دندو نه ګوښه کړ او په يوه پوځي الوتکه کې مسکو ته وليږل شو.

ډاکتر نجيب الله چې د ببرک کارمل له خوا ګوند ته جذب شوی و د قدرت واکی په لاس کې ونيولې. په هغه وخت کې چې په روسيه کې اندري پوف واکمن و، اندري پوف کوښښ کولو چې هماغه وخت ډاکتر نجيب الله قدرت ته ورسوي.

مګر د اندري پوف تر مرګ وروسته، چرننکو چې د برژنف سره هم نظر و د ببرک پښې یې ور ټینګې کړي. او ډاکټر نجیب الله څه موده بیرته شاته شو. ډاکتر نجیب الله د ببرک کارمل برعکس د غربي نړۍ خبریالانو ته خپلې دروازې خلاصې کړې.

د (خاد) جاسوسي سازمان چې د ببرک کارمل په وخت کې نوموړي پخپله دهغه مشري کوله دا وخت ډېر قوي شوی و.

په دې وخت کې د ګرباچوف کوښښ دا و چې خلقیان پرچمیان بیا سره یو ځای کړي او غیر کمونستان په قدرت کې شریک کړي- په مهمو وزارتونو باندې دوی کښینوي او پاتې نور وزارتونه غیر کمونستانو ته ورکړي.

ډاکتر نجیب الله د خپلې بقا له پاره کوښښ کولو چې جنګ ته خاتمه ورکړي د ملي مصالحې په نوم یې کمېسیون جوړ کړ او د روسانو سره یې په ګډه د دې کار له پاره تبلیغات پیل کړل.

تصمیم دا سې ونیول شو چې مجاهدین هم په قدرت کې شامل شي قومي شوراګانې رامنځ ته شوې، ځینې نوې مقررۍ وشوې. دوکتور محمد حسن شرق د صدراعظم په توګه وټاکل شو.

په دولتي دستګاه کې ښکاره بدلون راغی. د (خاد) واک په کمیدو شو، د ملګرو ملتونو د خاص نماینده سفرونه کابل، اسلام آباد او تهران ته شروع شول.

دمخه تردې چې روسان له افغانستان نه ووځي ډاکتر نجیب الله هم په حسن شرق بدګمانه شو او په ځای یې سلطان علی کشمند وټاکل شو روسانو له افغانستان څخه په وتولو پیل وکړ ځکه د هغوی اقتصادي مجبوري وه، نور یې افغانستان ته پیسې، وسلې او خوراکي توکي نه شو برابرولی.

دا وخت په ډاکتر نجیب الله باندې، د روسانو، غربیانو، پاکستان، ایران او مجاهدینو له خوا ډېر سخت فشار و چې په هر حال باید قدرت پریږدي.

له بلې خوا په حکومت کې داخل د ببرک کارمل طرفدارانو هم په ډاکتر نجیب الله سخت فشار راوستی و چې په هره طریقه کیدای شي ډاکتر نجیب له منځه یوسي په دې وخت کې خلقیان هم د حزب اسلامي د ګوند سره په تماس کې شوې وو چې د (I-S-I) سره یې په ګډه د شهنواز تني کودتا د دې ډول فعالیتونو یوه برخه وه.

د ببرک کارمل طرفداران هم د احمد شاه مسعود سره تنظیم شول. د شمال ملیشې او دوستم هم د نجیب خلاف شول. دا وخت د سولې پروسه د ملګرو ملتونو د ځانګړي استازي بنین سوان په لاس کې وه.

تر ډېرې سلا مشورې وروسته ډاکتر نجیب الله په دې سره موافقه وکړه چې یو انتقالي حکومت ته واک وسپاري.

د دې موقتي ادارې له پاره د (۱۵) کسو لیست تیار شو چې په دې کې د (۹) کسو لست ورته د کابل حکومت ورکړی و.

ملګرو ملتونو هم پاکستان باندې فشار راوړی و چې د مجاهدینو له خوا ورته شپږ کسان معرفي کړی شي. په حکومت کې د ببرک کارمل طرفدارانو دا کوښښ کولو چې د یوې پټې د سیسې له لارې بیا ببرک کارمل قدرت ته ورسوي، مګر دا د سیسه داسې ناکامه شوه چې نه ببرک کارمل قدرت ته ورسید او نه ډاکترنجیب په قدرت کې پاتې شو. په دې وخت کې داسې اوازې هم خپرې شوې چې ډاکتر نجیب الله تیار دی چې قدرت پخواني پاچا محمد ظاهر شاه ته وسپاري.

د دې کار سره جهادي تنظیمونو مخالفت وکړ او ظاهر شاه هم دا طرحه ونه منله. که په رښتیا سره دا طرحه هغه وخت عملي شوی وای نو افغانستان به د دومره تباهۍ او مشکلاتو سره نه وای مخامخ.

امریکا او پاکستان هم دې پایلې ته رسیدلي و، چې مجاهدین نشي کولای د جنګ له لارې د ډاکتر نجیب حکومت ختم کړي بلکې زیات کوښښ یې داو چې په داخل

کې د دوی تر منځ اختلاف راولي. چې بلاخره دا اختلافونه دې مرحلې ته ورسیدل چې ډاکتر نجیب الله مجبور شو چې د راډیو له لارې خپله استعفا وړاندې کړي په دې لړکې ډاکتر نجیب الله ته د اسحاق توخي له خوا احوال وارسیږي چې ټول ځایونه د هغه د کور په شمول محاصره شوي دي بله لار نشته دوی دواړه د هوایي میدان په لور د تیښتې حرکت کوي مګر په لار کې ورته د دوستم د ملیشې له خوا د ورتګ اجازه نه ورکول کیږي او ناچار د ملګرو ملتونو دفتر ته پناه وړي بل روایت داسې دی چې کله د سولې پروسه ناکامه شوه، بنین سوان ناڅاپه کابل ته سفر وکړ او غوښتل یې چې ډاکتر نجیب الله له کابل څخه وباسي ډاکتر نجیب د جنرال عظیمي څخه چې دا وخت د کابل د ګارنیزون عمومي قوماندان و د شپې نوم تر لاسه کوي د جمهوري ریاست څخه تر هوایي میدان پورې بنین سوان هم ورسره ملګری و، له شپږو پوستو څخه تیر شو، د هوایي ډګر وروستې پوسته چې ازبک ملیشه په

کې وه را وګرځول شو، ناچار د ملګرو ملتو دفتر ته راغی او پناه یې واخیسته.

د ډاکټر نجیب د رژیم په سقوط کې د ببرک کارمل، فرید مزدک، نجم الدین کاویاني او نورو ببرک پلو پرچمیانو پوره لاس درلود.

دوی د احمد شاه مسعود سره په جبل السراج کې معاهده لاس لیک کړې وه چې جنرال دوستم او جنرال مومن یې هم د ځان ملګري کړي و، همدا لامل وچې د ډاکتر نجیب د سقوط نه وروسته په کابل کې لومړی واک جنرال عظیمي او عبدالرشید دوستم ته په لاس کې ورغی.

همدا شان جهادي مشران د نوازشریف په مشرۍ په پېښور کې راټول شوي وو او فیصله داسې وشوه، چې صبغت الله مجددي به د دوو میاشتو له پاره رییس جمهور کېږي او یو عبوري حکومت به جوړوي، تر دوه میاشو وروسته به استاد برهان الدین رباني د دریو میاشتو له پاره د جمهور رییس په توګه ټاکل کېږي.

په دغه مسخره دوله پریکړې سره د امریکا او پاکستان هدف داو چې دا تنظیمونه په خپلو کې وجنګوي چې همدا سې وشول او افغانستان په هره برخه کې د تباهۍ کندې ته ولید.

کابل ته د صبغت الله مجددي د راتګ په وخت کې چې قدرت د پرچمیانو په لاس کې و، پرچمیانو نه غوښتل چې د یو منظم پلان له مخې قدرت مجاهدینو ته تسلیم کړي، بلکې په یوه مختصره غونډه کې جنرال عظیمي په تلویزیون راښکاره او په یوه خاص انداز یې وویل: دا دی مونږ قدرت مجاهدینو ته تسلیم کړ.

تر دې وخت پورې خلقیانو نه غوښتل چې قدرت د نظار شورا، دوستم او جنرال عظیمي ته تسلیم کړي، هغوی داخله وزارت او نور ټول قطعات حزب اسلامي ته تسلیم کړل. له همدې ورځې نه په کابل کې اختلاف را څرګند شول، د حزب او جمعیت جنګ ونښت. چې نتیجه یې د افغانستان په تباهۍ او بربادۍ تمامه شوه.

په پای کې خپلې خبرې داسې راغبرګوم، چې انګریزان په نولسمه پیړۍ کې او روسان په شلمه پیړۍ د افغانستان په نیولو بریالي نه شول. د دوی دریځ د افغان مجاهد ولس په وړاندې یو ډول و، چې د لوستنکو به هرو مرو پام ورته شوی وي.

ماخذونه

١-افغانستان ټولو ته یو درس او ازموینښت. غ،ف. اعظم۱۹۸۲م کال

۲- افغانستان در مسیر تاریخ، میر غلام محمد غبار، ۱۳۴۶ کال.

۳- افغانستان په نولسمه پیړۍ کې. سید قاسم رښتیا، ۱۳۴۱ل کال.

۴- شاه شجاع او ببرک د تاریخ په تله کې. حبیب الله رفیع، ۱۳۶۴ل کال.

۵- تحلیل واقعات سیاسي افغانستان (۱۹۱۲- ۱۹۶۲م.)

عبدالحمید مبارز، طبع دوم ، ۱۳۷۷ل کال.

۶- ژوندې خاطرې په تیرو نهو لسېزو کې ، افغانستان تاریخ، ډاکتر عبدالعلي ارغنداوي. بي،بي،سي. پښتو څانګه ۱۹۹۷ز کال.

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک د هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (حاجي وحیدالله ولیزي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۴۳